

**БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС, БҮГД НАЙРАМДАХ ТУРК УЛС,  
БҮГД НАЙРАМДАХ КЫРГЫЗСТАН УЛСЫН ШҮҮГЧИЙН ЭРХ  
ЗҮЙН БАЙДЛЫН ТАЛААРХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ**

*Ч.Онончимэг, Д.Халиун, Ц.Элбэгзаяа*

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс, Бүгд Найрамдах Турк Улс, Бүгд Найрамдах Кыргызстан Улсуудын шүүгчийн эрх зүйн байдлыг /Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч, шүүгч болон бусад шүүхийн шүүгчид/ дараах байдлаар авч үзлээ.

- Шүүгчийн албан тушаалд нэр дэвшигчид тавигдах болзол, шаардлага /мэргэжлээрээ ажилласан жил, нас гэх мэт/;
- Шүүгчийн сонгон шалгаруулалтын талаарх асуудал ;
- Шүүгчийг томилох тухай асуудал;
- Шүүгчээр томилохоос татгалзах тухай зэрэг болно.

## **I. БҮГД НАЙРАМДАХ КЫРГЫЗСТАН УЛС**

Кыргызстан Улсын Шүүхийн тогтолцоо нь Дээд шүүх, орон нутгийн шүүхээс бүрдэх бөгөөд Дээд шүүхийн бүтцэд Үндсэн хуулийн танхим байна. Мөн түүнчлэн хуулиар төрөлжсөн шүүхүүд байгуулж болно. /Үндсэн хуулийн 6-р хэсэг 93-97-р зүйл “Кыргызстан Улсын шүүх эрх мэдэл”/

### ***Шүүгчийн албан тушаалд тавигдах шаардлага:***

1/ Дээд шүүхийн шүүгч нь 40-өөс дээш 70-аас доош насны, хууль зүйн дээд боловсролтой, хууль зүйн мэргэжлээр 10-аас доошгүй жил, үүнээс 5 жил шүүгчээр ажилласан Кыргызстан Улсын иргэн байна.

2/ Дээд шүүхийн Үндсэн хуулийн танхимын шүүгч нь 40-өөс дээш 70-аас доош насны, хууль зүйн дээд боловсролтой, хууль зүйн мэргэжлээр 15-аас дээш жил ажилласан, төрийн болон албан ёсны хэл эзэмшсэн Кыргызстан Улсын иргэн байна.

3/ Орон нутгийн шүүхийн шүүгчээр 30-аас дээш 65-аас доош насны, хууль зүйн дээд боловсролтой, хууль зүйн мэргэжлээр 5-аас доошгүй жил ажилласан, Кыргызстан улсын иргэн байж болно.

Шүүгчийн албан тушаалд анх удаа нэрээ дэвшүүлсэн, шүүгчээр ажиллаж байгаагүй этгээд, мөн шүүгчээр ажиллаж байсан боловч бүрэн эрх дуусгавар болсноос хойш сонгон шалгаруулалтад оролцох хүртэл 10 жилийн хугацаа өнгөрсөн этгээдэд дараах нэмэлт шаардлага тавигдана. Үүнд: Нэр дэвшигчдийн хувьд өдөр, эчнээ мэргэшлийн сургалтанд хамрагдаж шалгалт өгч, гэрчилгээ авах бөгөөд энэхүү гэрчилгээ нь шалгалт өгсөнөөс хойш 3 жилийн хугацаанд хүчинтэй байна. Сургалтын хөтөлбөр, шалгалт авах комиссын бүрэлдэхүүн, түүнчлэн шалгалт авах журмыг Шүүгчдийн зөвлөл тогтооно.

Шүүгчийн албан тушаал хашихад шаардлагатай хууль зүйн мэргэжлээр ажилласан хугацаанд дараах ажилласан хугацааг оруулж тооцно:

1. Хууль зүйн дээд боловсролтой Жогорку Кенешийн депутат;
2. Ерөнхийлөгчийн хууль зүйн аппаратын ажилтан, Жогорку Кенеш дэх Ерөнхийлөгчийн эрх бүхий төлөөлөгч;
3. Жогорку Кенешийн аппаратын эрх зүйн журам, хүний эрх, үндсэн хуулийн хууль тогтоомж, төрийн тогтолцоо, шүүх эрх зүйн асуудал хариуцсан байнгын хороо, хууль эрх зүйн хэлтэс, нэгжийн ажилтан;
4. Засгийн газрын аппаратын батлан хамгаалах, хууль хяналтын байгууллагын асуудал хариуцсан хууль зүйн нэгж, зохион байгуулалтын нэгжийн ажилтан;

5. Дээд шүүхийн аппаратын ажилтан;
6. Дээд шүүхийн Үндсэн хуулийн танхимын аппаратын ажилтан;
7. Орон нутгийн шүүхийн аппаратын ажилтан;
8. Төрийн эрх бүхий байгууллагын ажилтан;
9. Прокурорын байгууллагын ажилтан;
10. Хууль зүйн системийн ажилтан;
11. Дотоод хэргийн байгууллагын хууль зүйн алба, мөрдөн байцаах нэгжийн ажилтан;
12. Үндэсний аюулгүй байдлын хууль зүйн алба, мөрдөн байцаах нэгжийн ажилтан;
13. Гаалийн байгууллага, санхүүгийн цагдаагийн байгууллагын хууль зүйн алба, мөрдөн байцаах нэгжийн ажилтан;
14. Яам, төрийн хороо, захиргааны газар, тэдгээрийн харьяа байгууллагын хууль зүйн албаны ажилтан;
15. Улсын комисс, сангийн аппаратын хууль зүйн албаны ажилтан;
16. Орон нутгийн өөрөө удирдах болон төрийн захиргааны байгууллагын аппаратын хууль зүйн албаны ажилтан;
17. Омбудсманы аппаратын хууль зүйн дээд боловсролтой ажилтан;
18. Өмчийн хэлбэрээс үл хамаарсан хуулийн этгээдийн хууль зүйн албаны ажилтан;
19. Өмгөөлөгч;
20. Нотариатч;
21. Хууль зүйн дээд сургуулийн эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга, профессор, багш зэрэг болно.

### ***Шүүгчийн сонгон шалгаруулалтын талаарх асуудал:***

#### ***Дээд шүүх, Дээд шүүхийн Үндсэн хуулийн танхимын шүүгчийн хувьд:***

Шүүгчдийг сонгох зөвлөл нь Дээд шүүх, Дээд шүүхийн Үндсэн хуулийн танхимын шүүгч тогтоосон нас /насны хязгаар/-нд хүрэхээс 60-аас доошгүй хоногийн өмнө, эсвэл шүүгчийн бүрэн эрхийг хугацаанаас өмнө дуусгавар болгох, шүүгчийн албан тушаалаас хугацаанаас өмнө чөлөөлөхөөс 20-оос доошгүй хоногийн өмнө шүүгчийн сул болон чөлөөлөгдөх албан тушаалд сонгон шалгаруулалт зарлана.

Нэр дэвшигч нь сонгон шалгаруулалтад оролцох өргөдлийг зар нийтэлснээс хойш 20 хоногийн хугацаанд Шүүгчдийг сонгох зөвлөлд гаргасан байна.

Өргөдөлд дараах баримт бичгийг хавсаргана:

1. Паспортын хуулбар;
2. Хууль зүйн дээд боловсролын дипломын баталгаажуулсан хуулбар;
3. Хөдөлмөрийн дэвтэр, хууль зүйн мэргэжлээр ажилласан жилийг тодорхойлох бусад баримт бичгийн баталгаажуулсан хуулбар;
4. Сонгон шалгаруулалтад оролцохоос өмнө нэг жилийн дотор гаргасан эрүүл мэндийн байдлын талаарх эмнэлгийн тодорхойлолт.

Өргөдөлд нэр дэвшигчийн хувийн байдлыг тодорхойлох бусад баримт бичиг /тодорхойлолт, баталгаа/-ийг хавсаргаж болно. Кыргызстан улсын шүүгч Дээд шүүх, Дээд шүүхийн Үндсэн хуулийн танхимын шүүгчийн сонгон шалгаруулалтад өргөдөл гаргах замаар оролцож болно.

#### ***Орон нутгийн шүүхийн шүүгчийн хувьд:***

Шүүгчдийг сонгох зөвлөл сонгон шалгаруулалтын үндсэн дээр орон нутгийн шүүхийн шүүгчийн сул орон тоонд нэр дэвшигчийг сонгоно.

Шүүгчдийг сонгох зөвлөл нь орон нутгийн шүүхийн шүүгчийн сул болон чөлөөлөгдсөн орон тоонд тогтоосон нас /насны хязгаар/-нд хүрэхээс 60-аас доошгүй хоногийн өмнө,

эсвэл шүүгчийн бүрэн эрхийг хугацаанаас өмнө дуусгавар болгох, шүүгчийн албан тушаалаас хугацаанаас өмнө чөлөөлөхөөс 20–оос доошгүй хоногийн өмнө шүүгчийн сул болон чөлөөлөгдөх албан тушаалд сонгон шалгаруулалт зарлана.

Орон нутгийн шүүхийн шүүгч бүрэн эрхийн хугацаа дуусахаас 60–80 хоногийн хугацаанд түүнийг орон нутгийн шүүхийн шүүгчээр томилох өргөдлийг Шүүгчдийг сонгох зөвлөлд гаргах эрхтэй. Энэ тохиолдолд зөвлөл өргөдлийг хүлээн авснаас хойш 14 хоногийн дотор өргөдөл “Кыргызстан улсын шүүгчийн статусын тухай” хуулийн 17-д заасан дүрэмд нийцэж байгаа эсэхийг хянана. Хэрвээ зөвлөлөөс нэр дэвшигчийг шүүгчээр томилуулахаар санал болгоогүй бол 5 хоногийн дотор сонгон шалгаруулалт зарлана. Нэр нь дэвшээгүй шүүгч үүнээс хойш 1 жил өнгөрсөн бол шүүгчийн өөр сул орон тоонд нэрээ дэвшүүлэх эрхтэй.

Шүүгчээр ажиллаж байгаа этгээд өргөдөл гаргах замаар сонгон шалгаруулалтанд оролцож болох бөгөөд өргөдөлд шүүгчийн хувийн хэрэг, хянан шийдвэрлэсэн хэргийн тоо, чанарыг илэрхийлсэн мэдээлэл, шагнал, урамшуулал, шийтгэлийн мэдээлэл, тодорхойлолт зэрэг баримт бичгийг хавсаргана.

Баримт бичиг нь шаардлага хангасан этгээд нэр дэвшигчийн жагсаалтад бүртгэгдэнэ. Нэр дэвшигчийн жагсаалт сонгон шалгаруулалт зарлагдсанаас хойш 40-өөс дээшгүй хоногийн дотор олон нийтэд мэргэжлийн болон ёс зүйн чанарын талаар шүүмж авах зорилгоор өдөр тутамын хэвлэл, мэдээллийн хэрэгсэлээр мэдээлнэ.

Сонгон шалгаруулалтад дараах этгээд оролцоно:

1. Шүүгч;
2. Шүүгчээр ажиллаж байсан боловч бүрэн эрх дуусгавар болсон, эсвэл албан тушаалаас чөлөөлөгдсөнөөс хойш сонгон шалгаруулалтад оролцох хүртэл 10 жилийн хугацаа өнгөрөөгүй этгээд;
3. Мэргэшлийн шалгалт өгч, гэрчилгээ авсан этгээд байна.
  - *Сонгон шалгаруулалтын эхний үе шат*: нэр дэвшигч, түүний эхнэр, нөхөр, гэр бүлийн гишүүдийн орлогын мэдүүлэг, нэр дэвшигчийн хувийн байдлын талаарх мэдээллийг хянаж үзнэ. Орлогын мэдүүлгийг заавал гаргуулна. Зөвлөл Эхний үе шатын үр дүнгээр 2 дах үе шатанд оруулах эсэх шийдвэрийг нээлттэй санал хураалтаар олонхийн саналаар гаргана.
  - *2 дахь үе шат*: өгөгдсөн эрх зүйн сэдвээр зохион бичлэг бичих, амаар тайлбарлах, үндсэн хуулийн эрх зүй, шүүн таслах ажиллагаа, эрүү, иргэнийн эрх зүй, хянан шийдвэрлэх ажиллагааны асуултад хариулах. Шалгалтын сэдэв, асуултуудыг тухайн шүүгчийг сонгох зөвлөлөөс нийтэлнэ. Оноогоор дүгнэнэ. Босго оноо авсан этгээд 3 дахь үе шатанд оролцоно. Босго оноог зөвлөлөөс жил бүр тогтоох бөгөөд босго онооноос давсан нэр дэвшигч саналын хуудаст бичигдэнэ.
  - *Хэрвээ энэ үе шатанд 1 нэр дэвшигч байвал 3 дахь үе шатыг* явуулахгүйгээр шүүгчээр томилуулахаар санал болгоно.

### ***Шүүгчийг томилох тухай асуудал:***

#### **Дээд шүүх. Дээд шүүхийн Үндсэн хуулийн танхимын шүүгчийн хувьд:**

- Дээд шүүхийн шүүгчийг тогтоосон насанд хүртэл хугацаагаар сонгоно.
- Дээд шүүхийн шүүгчид өөрийн бүрэлдэхүүнээс Дээд шүүхийн дарга, түүний орлогч нарыг 3 жилийн хугацаагаар сонгоно. /Кыргызстан Улсын Үндсэн хуулийн 6-р хэсэг 93–97-р зүйл “Кыргызстан Улсын шүүх эрх мэдэл”<sup>46</sup>/

<sup>46</sup>[http://www.gov.kg/?page\\_id=263](http://www.gov.kg/?page_id=263)

Шүүгчдийг сонгох зөвлөл өргөдөл хүлээн авч дууссанаас хойш 10 хоногийн дотор сонгон шалгаруулалтын дүнг үндэслэн Дээд шүүх, Дээд шүүхийн Үндсэн хуулийн танхимын шүүгчид сонгох нэр дэвшигчийг Ерөнхийлөгчид санал болгоно. Ерөнхийлөгч ирүүлсэн материалыг буцаах эрхтэй. Шүүгчдийг сонгох зөвлөл нэр дэвшигчийг Дээд шүүх, Дээд шүүхийн Үндсэн хуулийн танхимын шүүгчийн албан тушаалд томилоход саад болж байгаа нөхцөл байдал тогтоогдоогүй тохиолдолд Ерөнхийлөгчид дахин санал болгох ба Ерөнхийлөгч ажлын 10 өдрийн дотор Жогорку Кенеш /Хууль тогтоох дээд байгууллага/-д Дээд шүүх, Дээд шүүхийн Үндсэн хуулийн танхимын шүүгчийн албан тушаалд сонгуулахаар өргөн мэдүүлнэ. Шүүгчдийг сонгох зөвлөлийн 2/3-аас доошгүй саналаар дээрх шийдвэрийг гаргана. Шүүгчдийг сонгох зөвлөл Ерөнхийлөгчийн гаргасан үндэслэлтэй санал нэгдвэл сонгон шалгаруулалтыг дахин зарлана.

- Жогорку Кенеш шүүгчийг сонгох талаар Ерөнхийлөгчийн өргөн мэдүүлсэнээс хойш 2 долоо хоногийн дотор шийдвэр гаргана.
- Жогорку Кенеш өргөн мэдүүлсэн нэр дэвшигчийг сонгоогүй тохиолдолд Ерөнхийлөгч Шүүгчдийг сонгох зөвлөлөөс шинээр зарласан сонгон шалгаруулалтаар санал болгосон өөр нэр дэвшигчийг өргөн мэдүүлнэ.

**Орон нутгийн шүүхийн шүүгчийн хувьд:**

Орон нутгийн шүүхийн шүүгчдийг Шүүгчдийг сонгох зөвлөлөөс санал болгосны дагуу Ерөнхийлөгчөөс эхний удаа 5 жилийн хугацаагаар, цаашид тогтоосон насанд хүртэл хугацаагаар томилно.

Орон нутгийн шүүхийн шүүгчдийн хурал өөрийн бүрэлдэхүүнээс шүүхийн дарга, даргын орлогчийг 3 жилийн хугацаагаар сонгоно. /Үндсэн хуулийн 6-р хэсэг 93-97-р зүйл "Кыргызстан улсын шүүх эрх мэдэл"<sup>47</sup>/

Орон нутгийн шүүхийн шүүгчдийг Шүүгчдийг сонгох зөвлөлөөс санал болгосны дагуу Ерөнхийлөгчөөс эхний удаа 5 жилийн хугацаагаар, цаашид тогтоосон насанд хүртэл хугацаагаар томилно. Орон нутгийн шүүхийн шүүгчдийн хурал өөрийн бүрэлдэхүүнээс шүүхийн дарга, даргын орлогчийг 3 жилийн хугацаагаар сонгоно.

Орон нутгийн шүүхийн шүүгчийг зөвлөлөөс санал болгосноор Ерөнхийлөгч томилно. Ерөнхийлөгч материалыг хүлээн авснаас хойш 10 хоногийн дотор үндэслэл зааж буцааж болно. Энэ тохиолдолд зөвлөл шинээр сонгон шалгаруулалт явуулж өөр нэр дэвшигчийг санал болгоно.

***Шүүгчээр томилохоос татгалзах, чөлөөлөх үндэслэл:***

Дараах этгээд Дээд шүүх, Дээд шүүхийн Үндсэн хуулийн танхимын шүүгч болон орон нутгийн шүүхийн шүүгчээр ажиллаж болохгүй;

1. Ял шийтгүүлсэн;
2. Өмнө нь шүүгчээр ажиллаж байгаад зохисгүй үйлдлийн улмаас ажлаасаа чөлөөлөгдсөн;
3. Хууль хяналтын байгууллагаас халагдсан, өмгөөлөгчийн тусгай зөвшөөрөл нь Өмгөөллийн үйл ажиллагааны тухай хуулийн 10-р зүйлд заасан үндэслэлээр хүчингүй болсон;
4. Гадаад улсын иргэний харьяалалтай.

<sup>47</sup>[http://www.gov.kg/?page\\_id=263](http://www.gov.kg/?page_id=263)

## II. БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС

### ***Шүүгчийн албан тушаалд тавигдах ерөнхий шаардлага:***

БНСУ-ын Үндсэн хуулийн 101-3 дугаар заалтад шүүгчийн албан тушаалд тавигдах шаардлагыг хуулиар тогтооно гэж заасан байна.

Шүүхийн зохион байгуулалтын тухай хууль (Court Organization Act)-ийн 42 дугаар зүйлд шүүгчийн албан тушаалд Шүүгчийн улсын шалгалт (National Judicial Examination)-ад тэнцэж, Шүүхийн судалгаа, сургалтын хүрээлэнд 2 жилийн сургалтын хөтөлбөрийг дүүргэсэн (Judicial Research and Training Institute (JRTI)), эсхүл хуульчийн сонгон шалгаруулалт буюу bar exam-д тэнцсэн этгээд нэр дэвшиж болно гэж заасан байна.

2007 оноос хууль, эрх зүйн сургалтын тогтолцоог шинэчилж эхэлсэн бөгөөд өмнө нь шүүгчийн албан тушаалд нэр дэвших этгээд нь хууль зүйн дээд боловсролтой байхыг шаарддаггүй, хуульчийн сонгон шалгаруулалтад тэнцсэн бол нэр дэвшиж болдог байсныг АНУ-ын сургалтын тогтолцоотой төстэй тогтолцоо нэвтрүүлж, шүүгч, прокурор зэрэг албан тушаалд заавал ч үгүй хуулийн сургууль төгссөн байх шаардлага тавьдаг болсон байна.

Ингэснээр 2018 оноос эхлэн шүүгчийн албан тушаалд нэр дэвшигчдээс шүүгчийн улсын шалгалт авахаа больж, шүүгчийн албан тушаалд зөвхөн итгэмжлэгдсэн хуулийн сургуулийг дүүргэж, хуульчийн сонгон шалгаруулалтад тэнцсэн, мэргэжлийн дадлага туршлага бүхий этгээд дундаас сонгох болсон байна.

2011 оны 7 дугаар сарын 18-ны өдөр Шүүхийн зохион байгуулалтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан бөгөөд 2022 он хүртэл шүүгчийн албан тушаалд тавигдах шаардлагыг шат дараатайгаар өөрчлөхөөр заасан байна. Үүнд:

- 2013 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс 2017 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдөр хүртэл: Шүүгчийн албан тушаалд Шүүгчийн улсын шалгалтад тэнцэж, Шүүхийн судалгаа, сургалтын хүрээлэнд 2 жилийн сургалтын хөтөлбөрийг дүүргэсэн, эсхүл хуулийн сургуулийг дүүргэж, Хуульчийн сонгон шалгаруулалтад тэнцсэн этгээдийг нэр дэвшүүлэхээр заасан байна. Бүх нэр дэвшигчид нь гурваас доошгүй жил мэргэжлээрээ ажилласан байх.
- 2018 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс 2019 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдөр хүртэл: Шүүгчийн албан тушаалд хуулийн сургуулийг дүүргэсэн, таваас доошгүй жил мэргэжлээрээ ажилласан байх.
- 2020 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс 2021 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдөр хүртэл: Шүүгчийн албан тушаалд хуулийн сургуулийг дүүргэсэн, долоогоос доошгүй жил мэргэжлээрээ ажилласан байх.
- 2022 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс: Шүүгчийн албан тушаалд хуулийн сургуулийг дүүргэсэн, арваас доошгүй жил мэргэжлээрээ ажилласан этгээд нэр дэвших эрхтэй байна.

Нэмэлт, өөрчлөлтөөр шүүгчийн сонгон шалгаруулалтад тавигдах шаардлагад өөрчлөлт оруулахаас гадна Дээд шүүхийн шүүгчдэд тавигдах шаардлагыг өндөрсгөж өмнө нь 40 наснаас дээш, мэргэжлээрээ 15-аас доошгүй жил ажилласан байх шаардлагыг 45 наснаас дээш, мэргэжлээрээ 20-иос доошгүй жил ажилласан байхаар болгож өөрчилсөн байна. Мэргэжлийн дадлага туршлагыг тооцохдоо мэргэжлийн салбарыг нарийвчлан тогтоож, дараах салбарт 20-иос доошгүй жил ажилласан байхаар заасан байна.

Үүнд: 1) шүүгч, прокурор, эсхүл өмгөөлөгч; 2) Засгийн газрын агентлаг, орон нутгийн захиргаа, улсын эсхүл хувийн компани, төрийн өмчит компани, эсхүл бусад хуулийн этгээдэд хуулийн асуудал эрхэлсэн хуульчийн гэрчилгээ бүхий этгээд; 3) итгэмжлэгдсэн

коллеж эсхүл их сургуульд хууль зүйн туслах профессороос дээш албан тушаалд ажиллаж буй хуульчийн гэрчилгээ бүхий этгээд.<sup>48</sup>

Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч болон бусад шүүгчдийн хувьд ихэнхдээ тухайн албан тушаалд томилогдохоосоо өмнө шүүгчээр ажиллаж байсан байна.

### ***Шүүгчийг томилох процесс:***

Шүүхийн зохион байгуулалтын тухай хуулийн 41 дүгээр зүйлд заасны дагуу Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч болон дээд шүүхийн шүүгчдийг Ерөнхийлөгч Үндэсний Ассамблейтай зөвшилцсөний үндсэн дээр томилно. Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч нь Дээд шүүхийн шүүгчдэд нэр дэвшүүлэх саналаа Ерөнхийлөгчид урьдчилан өргөн мэдүүлнэ.

Шүүгчдийг Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч Дээд шүүхийн шүүгчдийн зөвлөлтэй зөвшилцсөний үндсэн дээр томилно. Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгчид хүний нөөцтэй холбоотой асуудлаар дэмжлэг үзүүлэх үүрэг бүхий Хүний нөөцийн асуудал хариуцсан хороо (Personnel Committee) ажилладаг байна.<sup>49</sup>

Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгчийг 6 жилийн хугацаатайгаар нэг удаа томилдог бол Дээд шүүхийн шүүгчийг 6 жилийн хугацаатайгаар томилдог бөгөөд улиран ажиллуулж болдог байна. Шүүгчдийг тухайн албан тушаалд нь 10 жилийн хугацаатайгаар томилох бөгөөд улиран ажиллуулж болдог.

Шүүгчид нь томилолтын хугацаа нь дуусаагүй хэдий ч тэтгэврийн нас хүрсэн тохиолдолд тэтгэвэрт гарах үүрэг хүлээнэ. Дээд шүүхийн шүүгчдийн тэтгэврийн нас нь 70, доод шатны шүүгчийн тэтгэврийн нас 65 байна.<sup>50</sup>

### ***Шүүгчийг чөлөөлөх тухай асуудал:***

Шүүгчийг эрүүгийн хариуцлагад татсан, хорих, эсхүл түүнээс хүнд ял оноосноос бусад тохиолдолд үүрэгт ажлаас нь албадан чөлөөлөхийг хориглоно.<sup>51</sup> Түүнчлэн шүүгчид сахилгын шийтгэл ногдуулахаас бусад тохиолдолд ажлаас нь түр чөлөөлөх, цалин хөлсийг бууруулахыг хориглоно.

Шүүгч нь эрүүл мэнд, сэтгэцийн эмгэг зэрэг шалтгаанаар үүрэгт ажлаа гүйцэтгэх боломжгүй болсон тохиолдолд Дээд шүүхийн шүүгчийг Ерөнхий шүүгчийн санал болгосноор Ерөнхийлөгч чөлөөлөх бөгөөд Дээд шүүхийн шүүгчээс бусад шүүгчийг Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч чөлөөлнө.<sup>51</sup>

### ***Шүүгчийг томилохоос татгалзах үндэслэл:***

Шүүхийн зохион байгуулалтын тухай хуулийн 43 дугаар зүйлд заасны дагуу дараах этгээдийг шүүхийн албан тушаалд томилохоос татгалзахаар заасан байна:

1. Бусад хууль болон холбогдох дүрэм, журмын дагуу төрийн албанаас халагдсан этгээд;
2. Хорих буюу түүнээс дээш ял эдэлсэн этгээд;
3. Ажлын хариуцлага алдсаны төлөө хариуцлага хүлээлгэж ажлаас нь чөлөөлснөөс хойш 5 жил хугацаа өнгөрөөгүй;

<sup>48</sup>Шүүхийн зохион байгуулалтын тухай хуулийн 42 дугаар зүйл

<sup>49</sup>Шүүхийн зохион байгуулалтын тухай хуулийн 41.2 дугаар зүйл

<sup>50</sup>Шүүхийн зохион байгуулалтын тухай хуулийн 45 дугаар зүйл

<sup>51</sup>Шүүхийн зохион байгуулалтын тухай хуулийн 46.1 дүгээр зүйл

<sup>52</sup>Шүүхийн зохион байгуулалтын тухай хуулийн 47 дугаар зүйл

***Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгч:***

Үндсэн хуулийн шүүхийн даргыг Ерөнхийлөгч Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгч дундаас Үндэсний Ассамблейтай зөвшилцсөний үндсэн дээр томилно. Үндсэн хуулийн шүүхийн тухай хуульд заасны дагуу БНСУ-ын Үндсэн хуулийн шүүх нь 9 шүүгчээс бүрдэх бөгөөд Үндэсний ассамблей, Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч тус бүр 3 шүүгчийг нэр дэвшүүлж, Ерөнхийлөгч томилно.<sup>53</sup> Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгчийг 6 жилийн хугацаатайгаар томилдог бөгөөд улиран ажиллуулж болдог.

Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгч нь ажлаа гүйцэтгэхдээ Үндсэн хууль болон бусад хуулийг зөрчсөн тохиолдолд Үндэсний ассамблейн тухай, болон Үндсэн хуульд заасан үндэслэлийн дагуу Үндэсний ассамблейн тогтоолоор эрүүгийн хариуцлагад татаж болно.<sup>54</sup>

Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгчид сахилгын шийтгэл ногдуулахаас бусад тохиолдолд ажлаас нь түр чөлөөлөх, цалин хөлсийг бууруулахыг хориглоно.<sup>55</sup> Үндсэн хуулийн шүүхийн даргын тэтгэврийн нас нь 70, үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгчийн тэтгэврийн нас 65 байна.<sup>56</sup>

***Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгчийн албан тушаалд тавигдах шаардлага:***

Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгчээр 40 нас хүрсэн, дараах салбарт 15-с доошгүй жил ажилласан этгээдийг томилж болохоор заасан байна. Үүнд: 1) шүүгч, прокурор, эсхүл өмгөөлөгч; 2) Засгийн газрын агентлаг, орон нутгийн захиргаа, улсын эсхүл хувийн компани, төрийн өмчит компани, эсхүл бусад хуулийн этгээдэд хуулийн асуудал эрхэлсэн хуульчийн гэрчилгээ бүхий этгээд; 3) итгэмжлэгдсэн коллеж эсхүл их сургуульд хууль зүйн туслах профессороос дээш албан тушаалд ажиллаж буй хуульчийн гэрчилгээ бүхий этгээд.<sup>57</sup>

**III. БҮГД НАЙРАМДАХ ТУРК УЛС*****Шүүгчийн албан тушаалд тавигдах шаардлага:***

Шүүгчийн болон прокурорын тухай 2802 дугаартай хуулийн 8 дугаар зүйлд нэр дэвшигчид тавигдах шаардлагыг дараах байдлаар заасан байна.

- Шүүгч болон прокуророор нэр дэвшигч нь Турк улсын иргэн байна;
- Шалгалтын жилийн нэгдүгээр сарын сүүлийн өдөр бакалавр болон магистрын боловсрол эзэмшигч нь 35 нас, докторын зэрэг хамгаалсан бол 40 нас хүрээгүй байх;
- Анхан шатны шүүхийн шүүгчид нэр дэвшигч: Тухайн улсын хууль зүйн сургуулийг төгссөн, эсхүл гадаадын аль нэг улсын хууль зүйн сургуулийг төгссөн ч Туркийн хууль зүйн сургуулийн хөтөлбөрийн дагуу дутуу үлдсэн хичээлийн шалгалтыг өгсөн гэрчилгээтэй байх;
- Захиргааны хэргийн шүүгчид нэр дэвшигч: Хууль зүйн сургууль дүүргэсэн эсхүл гадаадын хууль зүйн сургуулийг дүүргэж, Турк Улсын хууль зүйн сургалтын хөтөлбөрийн дагуу дутуу үлдсэн хичээлийн шалгалтыг амжилттай өгсөн гэрчилгээ авсан байна. Хууль зүйн сургуулийг төгсөөгүй нэр дэвшигчийн хувьд нийт шаардлагатай орон тооны 20 хувиас хэтрэхгүй байх ёстой бөгөөд эдгээр нэр дэвшигчийн хувьд хууль зүйн мэдлэгийг сургалтын хөтөлбөртөө хангалттай тусгасан улс төр, захиргааны шинжлэх ухаан, эдийн засаг, санхүүгийн салбарын

<sup>53</sup>Үндсэн хуулийн шүүхийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйл

<sup>54</sup>Үндсэн хуулийн шүүхийн тухай хуулийн 48 дугаар зүйл

<sup>55</sup>Үндсэн хуулийн шүүхийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйл

<sup>56</sup>Үндсэн хуулийн шүүхийн тухай хуулийн 7 дугаар зүйл

<sup>57</sup>Үндсэн хуулийн шүүхийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйл

4-өөс доошгүй жилийн дээд боловсрол эзэмшсэн, эсхүл тэдгээртэй нийцэх, хүлээн зөвшөөрөгдсөн гадаадын их, дээд сургуулийг төгссөн байх;

- Нийтийн эрх нь хязгаарлагдаагүй байх;
- Цэргийн алба хаасан байх;
- Нэр дэвшигчийн хувьд шүүгч болон прокурорын албан үүргээ хаана ч /улсын аль ч газар/ биелүүлэхэд сэтгэцийн болон биеийн эрүүл мэндийн хувьд эрүүл байх, бусдад төвөгтэй байдлаар өөрийн санал бодлоо илэрхийлэхгүй байх;
- Төрийн эсрэг гэмт хэрэг, хээл хахууль, албан тушаалын эрх мэдлээ урвуулан ашиглах, залилан, хууран мэхлэх, бусдын итгэлийг буруугаар ашиглах, санаатайгаар дампуурах зэрэг, эсхүл нэр хүндэд халдсан, улсын тендер болон худалдан авах ажиллагааг будилаантуулах, төрийн нууц задруулах зэрэг гэмт хэрэгт холбогдоогүй, эдгээр гэмт хэргийн улмаас ял шийтгүүлгүй байх, эсхүл санаатайгаас бусад гэмт хэргийн хувьд 3 сараас илүү хорих, баривчлагдах зэрэг эрх чөлөөгөө хасуулсан эсхүл өршөөлд хамрагдсан, мөрдөн шалгагдаагүй байх;
- Бичгийн шалгалт болон ярилцлагад тэнцсэн байх;
- Шүүгч болон прокурорын мэргэжилд харшлах зан суртахууны доголдолгүй байх;
- Өмгөөлөгч шүүгчид нэр дэвших бол мэргэжлээрээ 5 жил ажилласан байх, шалгалт болох жилийн нэгдүгээр сарын сүүлийн өдөр 45 нас хүрээгүй байх, шалгалт болон ярилцлагад тэнцсэн байх

### ***Шүүгчийн сонгон шалгаруулалтын талаарх асуудал:***

#### Бичгийн шалгалт болон ярилцлага хийх хэлбэр

Шүүгч болон прокурорын тухай 2802 дугаартай хуулийн 9/А дугаар зүйлд хуульчилсан. Бичгийн шалгалтыг Хууль зүйн яамнаас гаргасан протоколын дагуу Оюутан сонгох болон Байршуулах төв /Ogrenci secme ve yerlestirme merkezi/ -өөс авна.

Сул болон нөөцөд байгаа орон тоо, зэрэглэл, албан тушаал, ангилал, томилогдох албан тушаалын болзол, шалгуур болон бүртгэл, шалгалттай холбогдох зүйлсийг агуулсан зарлалыг бүртгэлийн хугацаа дуусахаас 15-аас доошгүй өдрийн өмнө Туркийн хамгийн ихээр хэвлэгддэг 5 сонинд болон нэг удаа Хууль зүйн яамны цахим хуудаст нийтэлнэ.

*Бичгийн шалгалтын хувьд:* Турк хэл, математик, Туркийн соёл, иргэншил, Ататуркийн зарчим, хувьсгалын түүх болон иргэдийн мэдвэл зохих үндсэн мэдлэгийн асуултууд агуулсан ерөнхий мэдлэгийн болон бусад чиглэлийн сэдвийг агуулсан асуултуудаар авна.

- Анхан шатны шүүхийн шүүгчдээс: Үндсэн хууль, иргэний хууль, үүргийн эрх зүй, иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх хууль, худалдааны хууль, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, эрүүгийн хууль, эрүүгийн байцаан шийтгэх тухай хууль, захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх хууль, захиргааны хуулийг агуулсан мэдлэгийн асуултуудаар шалгалт авна.
- Захиргааны шүүхийн шүүгчдээс: Үндсэн хууль, захиргааны хууль, захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх хууль, иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх хууль, үүргийн эрх зүй /ерөнхий анги/, иргэний хууль, эрүүгийн хууль /ерөнхий анги/, татварын хууль, татварын процессын хууль, санхүү-эдийн засгийн сэдвийг агуулсан мэдлэгийн асуултуудаар авна.

Бичгийн шалгалтад ерөнхий мэдлэгийн асуулт 20, салбарын мэдлэгийн асуултууд 80 оноо байх хэлбэрээр үнэлнэ. Энэхүү үнэлгээг үнэлэхдээ ерөнхий мэдлэг болон салбарын мэдлэгийн сэдвийн өөр хооронд тэнцүү хэлбэрээр дүгнэнэ.

Бичгийн шалгалтын 100 онооноос 70-аас дээш оноо авсан, сул байгаа орон тооноос 3 дахин их нэр дэвшигчдийг дараагийн ярилцлагад оруулна.

*Ярилцлагын хороо:* Энэхүү хороо нь Хууль зүйн яамны төрийн нарийн бичгийн дарга эсхүл түүний орлогч, Шүүхийн хяналтын хорооны дарга, Эрүү, иргэний тэнхим, хүний нөөцийн дарга болон Туркийн хууль зүйн академийн удирдах зөвлөлөөс аливаа шалгалт бүрд өөрийн гишүүдээс томилсон 2 гишүүн нийт 7 гишүүнээс бүрдэнэ.

Туркийн Хууль зүйн академийн удирдах зөвлөлд Дээд шүүх болон Захиргааны дээд шүүхийн гишүүдээс тус бүр нэг гишүүн байх тохиолдолд тэдгээр нь Ярилцлагын хорооны үндсэн гишүүнээр томилогдоно.

Ярилцлагын хороо нь шүүгчээр нэр дэвшигчидээс дараах мэдлэг, ур чадварын шалгалтыг авна. Үүнд:

- Шүүгчийн мэргэжлийн ур чадвар;
- Тодорхой нэг сэдвийн хүрээнд ойлгон товчлох, түүнийгээ бусдад илэрхийлэх чадвар;
- Харьцааны соёл, зан суртахууны хэм хэмжээ зэрэг тухайн хувь хүний харьцааны соёл, чадвар;
- Орчин үеийн шинжлэх ухаан, технологийн хөгжлийн асуудлаар өөрийн үзэл бодол зэрэгт оноо өгөх хэлбэрээр үнэлнэ.

Ярилцлагын 5 асуулт нэг бүрийг 20 оноогоор үнэлэх бөгөөд ярилцлагын хорооны гишүүд тус бүрийн өгсөн 100 онооноос арифметик дундаж нь 70-аас дээш тохиолдолд тэнцсэнд тооцно.

*Нэр дэвшигчээр зарлах хугацаа болон сургалт:* Нэр дэвшигчээр зарлах хугацааг 2003 оны 4954 дугаар Туркийн Хууль зүйн академийн тухай хуульд зааснаар тогтооно. Хэрэв өмгөөлөгч нараас нэр дэвшсэн тохиолдолд 6 сарын хугацаатай мэргэжлийн өмнөх сургалтад хамрагдсан байна.

Шүүгчид нэр дэвшигчийн хугацаа нь 1 жил байх бөгөөд уг хугацааг хуульд заасан тохиолдолд сунгаж болно. Мэргэжлийн өмнөх сургалтыг тусгайлсан журмаар зохицуулах бөгөөд энэхүү сургалтыг амжилттай дүүргэсэн нэр дэвшигч нь дараагийн шатны шалгалт өгч тэнцсэн тохиолдолд шүүгчээр томилно.

Мэргэжлийн өмнөх сургалтын дараах бичгийн шалгалтанд тэнцсэн болон шүүгчээр ажиллахад хуульд заасан шаардлагыг хангасан, эрэгтэй нэр дэвшигчдийн хувьд цэргийн үүргээ биелүүлснийг нотолсон нэр дэвшигчдийг мэргэжлээрээ ажиллахыг Шүүгч болон Прокурорын дээд хороо хүлээн зөвшөөрч шийдвэрлэнэ.

1981 оны 2461 дугаар Шүүгчдийн болон Прокурорын Дээд Хорооны тухай хуулиар Шүүгчдийн болон Прокурорын дээд хорооны үйл ажиллагааг зохион байгуулсан бөгөөд хуулийн 4 дүгээр зүйлд Хороо нь Дээд шүүх болон Захиргааны дээд шүүхийн гишүүнийг сонгох, шүүх, шүүгч, прокурорын орон тоог хасах, шүүхийн шүүн таслах тойргийг өөрчлөх асуудлаарх Хууль зүйн яамны саналыг шийдвэрлэх, шүүгч болон прокурорын мэргэжлээр нь хүлээн зөвшөөрөх, зэрэг дэв дээшлүүлэх, нэгдүгээр зэрэг олгох, түр бүрэн эрх олгох, томилох, сэлгэн ажиллуулах, орон тоо хуваарилах, мэргэжлээрээ ажиллахад тохиромжгүй бол зохих шийдвэр гаргах, сахилгын шийтгэл ногдуулах, ажлаас нь чөлөөлөх чиг үүргийг хэрэгжүүлэхээр заасан байна.

Шүүгчдийн болон Прокурорын дээд хороо ердийн болон захиргааны шүүхийн шүүгч болон прокурорыг мэргэжлээр нь хүлээн зөвшөөрч, томилох, сэлгэн ажиллуулах, түр бүрэн эрх олгох, зэрэг дэв дээшлүүлэх, нэгдүгээр зэрэг олгох, орон тоо хуваарилах, мэргэжлээрээ ажиллахад тохиромжгүй бол шийдвэр гаргах, сахилгын шийтгэл ногдуулах, ажлаас нь чөлөөлөх шийдвэр гаргана.

***Шүүгчээр томилохоос татгалзах тухай:***

Дараах нэр дэвшигчийг Турк улсын шүүхийн шүүгч болон прокуророор ажиллахыг хориглоно.

- Нэр дэвшигчийг томилох хуульд заасан тавигдах шаардлагын аль нэгийг биелүүлээгүй нь хожим нь мэдэгдсэн бол чөлөөлөх;
- Нэр дэвшигч нь шалгалтын явцад тавигдах шаардлагын аль нэгийг хангахгүй болсон нь мэдэгдсэн бол;
- Шүүгч, прокурор өөрийн хүсэлтээр ажлаас чөлөөлөгдөх хүсэлтээ Хууль зүйн яаманд гаргах бөгөөд 6 сарын дотор шийдвэрлэнэ. Нэр дэвших хугацаандаа тухайн хувь хүний зан суртахуун нь шүүгчээр ажиллах шаардлага хангахгүй, цаашид албан үүргээ үргэлжлүүлэх боломжгүй, хууль зүйн мэдлэг болон ажлын ур чадварын хувьд хангалттай бус гэж үзсэн нь тогтоогдсон тохиолдолд Хууль зүйн яамнаас нэр дэвшигчийг томилохоос татгалзана.

ХАВСРАЛТ

| № | Асуудал                                          |        | Үндсэн хуулийн шүүх                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Дээд шүүх                       | Бусад шүүх                                                                                                                                                                                                                       |
|---|--------------------------------------------------|--------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1 | мэргэжлээр ажилласан жил                         | БНСУ   | 15-с доошгүй жил ажилласан байх                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 20-с доошгүй жил ажилласан байх | 2018.01.01-с эхлэн 5-с доошгүй жил ажилласан байх                                                                                                                                                                                |
|   |                                                  | Кыргыз | 15-с доошгүй жил ажилласан байх                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 10-с доошгүй жил ажилласан байх | 5-с доошгүй жил ажилласан байх                                                                                                                                                                                                   |
|   |                                                  | Турк   | Хуульч бол 20-оос дээш жил ажилласан байх, шүүгч прокурор бол багадаа 20 жилийн ажлын туршлагатай байх                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                 |                                                                                                                                                                                                                                  |
|   | Шүүгчийн албан тушаалд тавигдах болзол шаардлага | БНСУ   | 40 наснаас дээш                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 45 наснаас дээш                 | -                                                                                                                                                                                                                                |
|   |                                                  | Кыргыз | 40 наснаас дээш                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 40 наснаас дээш                 | 30 наснаас дээш                                                                                                                                                                                                                  |
|   |                                                  | Турк   | Магистрын боловсрол эзэмшигч нь 35 нас, докторын зэрэг хамгаалсан бол 40 нас хүрээгүй байх;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                 |                                                                                                                                                                                                                                  |
|   | бусад                                            |        | Дараах албан тушаалд тогтоосон хугацаанаас доошгүй жил ажилласан байх:<br>1. шүүгч, прокурор, өмгөөлөгч<br>2. засгийн газрын агентлаг, орон нутгийн захиргаа, улсын эсхүл хувийн компани, төрийн өмчит компани, эсхүл бусад хуулийн этгээдэд хуулийн асуудал эрхэлсэн хуульчийн гэрчилгээ бүхий этгээд<br>3. итгэмжлэгдсэн коллеж эсхүл их сургуульд хууль зүйн туслах профессороос дээш албанд тушаалтай, хуульчийн гэрчилгээ бүхий этгээд |                                 | Шүүхийн судалгаа, сургалтын хүрээлэнд 2 жилийн сургалтын хөтөлбөрийг дүүргэсэн, эсхүл баг ехат-д тэнцсэн байх. 2018 оноос оноос эхлэн хуулийн сургуулийг дүүргэж, баг ехат-д тэнцсэн, ажилласан жил зэрэг шаардлага тавих болсон |
|   |                                                  | БНСУ   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                 |                                                                                                                                                                                                                                  |
|   |                                                  |        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                 |                                                                                                                                                                                                                                  |
|   |                                                  |        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                 |                                                                                                                                                                                                                                  |

|               |  |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|---------------|--|--|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|               |  |  | <p>Шүүгчийн албан тушаалд анх удаа нэрээ дэвшүүлсэн, шүүгчээр ажиллаж байгаагүй этгээд, мөн шүүгчээр ажиллаж байсан боловч бүрэн эрх дуусгавар болсноос хойш сонгон шалгаруулалтад оролцох хүртэл 10 жилийн хугацаа өнгөрсөн этгээдэд дараах нэмэлт шаардлага тавигдана. Үүнд: Нэр дэвшигчдийн хувьд өдөр, эчнээ мэргэшлийн сургалтанд хамрагдаж шалгалт өгч, гэрчилгээ авах бөгөөд энэхүү гэрчилгээ нь шалгалт өгсөнөөс хойш 3 жилийн хугацаанд хүчинтэй байна. Сургалтын хөтөлбөр, шалгалт авах комиссын бүрэлдэхүүн, түүнчлэн шалгалт авах журмыг Шүүгчдийн зөвлөл тогтооно.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| <p>Кыргыз</p> |  |  | <p>4. Анхан шатны шүүхийн шүүгчид нэр дэвшигч: Тухайн улсын хууль зүйн сургуулийг төгссөн, эсхүл гадаадын аль нэг улсын хууль зүйн сургуулийг төгссөн ч Түркийн хууль зүйн сургуулийн хөтөлбөрийн дагуу дутуу үлдсэн хичээлийн шалгалтыг өгсөн гэрчилгээтэй байх;</p> <p>5. Захиргааны хэргийн шүүгчид нэр дэвшигч: Хууль зүйн сургууль дүүргэсэн эсхүл гадаадын хууль зүйн сургуулийг дүүргэж, Турк Улсын хууль зүйн сургалтын хөтөлбөрийн дагуу дутуу үлдсэн хичээлийн шалгалтыг амжилттай өгсөн гэрчилгээ авсан байна. Хууль зүйн сургуулийг төгсөөгүй нэр дэвшигчийн хувьд нийт шаардлагатай орон тооны 20 хувиас хэтрэхгүй байх ёстой бөгөөд эдгээр нэр дэвшигчийн хувьд хууль зүйн мэдлэгийг сургалтын хөтөлбөртөө хангалттай тусгасан улс төр, захиргааны шинжлэх ухаан, эдийн засаг, санхүүгийн салбарын 4-өөс доошгүй жилийн дээд боловсрол эзэмшсэн, эсхүл тэдгээртэй нийцэх, хүлээн зөвшөөрөгдсөн гадаадын их, дээд сургуулийг төгссөн байх;</p> <p>6. Нийтийн эрх нь хязгаарлагдаагүй байх;</p> <p>7. Цэргийн алба хаасан байх;</p> <p>8. Төрийн эсрэг гэмт хэрэг, хээл хахууль, албан тушаалын эрх мэдлээ урвуулан ашиглах, залилан, хууран мэхлэх, бусдын итгэлийг буруугаар ашиглах, санаатайгаар дампуурах зэрэг, эсхүл нэр хүндэд халдсан, улсын тендер болон худалдан авах ажиллагааг будилаантуулах, төрийн нууц задруулах зэрэг гэмт хэрэгт холбогдоогүй, эдгээр гэмт хэргийн улмаас ял шийтгүүлээгүй байх, эсхүл санаатайгаас бусад гэмт хэргийн хувьд 3 сараас илүү хорих, баривчлагдах зэрэг эрх чөлөөгөө хасуулсан эсхүл өршөөлд хамрагдсан, мөрдөн шалгадаагүй байх;</p> <p>9. Бичгийн шалгалт болон ярилцлагад тэнцсэн байх;</p> <p>10. Шүүгч болон прокурорын мэргэжилд харшлах зан суртахууны доголдолгүй байх;</p> <p>Өмгөөлөгч шүүгчид нэр дэвших бол мэргэжлээрээ 5 жил ажилласан байх, 45 нас хүрээгүй байх, шалгалт болон ярилцлагад тэнцсэн байх</p> |
|               |  |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|               |  |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|               |  |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |

|   |                                                                   |        |                                                                                                                                                                                                                         |                                                                    |                            |
|---|-------------------------------------------------------------------|--------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|----------------------------|
| 2 | Шүүгчийн сонгон шалгаруулалтад шалгалт, сорил, асуулга авдаг эсэх | БНСУ   | Шүүгчийн улсын шалгалт авдаг. 2018 оноос болиулахаар хуульд нэмэлт, өөрчлөлт орсон                                                                                                                                      |                                                                    |                            |
|   |                                                                   | Кыргыз | Шүүгчийн сонгон шалгаруулалтыг 3 үе шаттайгаар Шүүгчдийг сонгон зөвлөлөөс сонгоно.                                                                                                                                      |                                                                    |                            |
|   |                                                                   | Турк   | Шүүгч болон прокурорд нэр дэвшигчээс бичгийн болон ярилцлагын хэлбэрээр шалгалт авна.                                                                                                                                   |                                                                    |                            |
| 3 | томилох субъект                                                   | БНСУ   | Үндэсний ассамблей, Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч тусбүр 3 шүүгчийн нэр дэвшүүлж, Ерөнхийлөгч томилно                                                                                                                      | Үндэсний ассамблейтай зөвшилцсөний үндсэн дээр Ерөнхийлөгч томилно | Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч |
|   |                                                                   | Кыргыз | Шүүгчийг сонгох зөвлөөс Дээд шүүх, Дээд шүүхийн Үндсэн хуулийн танхимын шүүгчид сонгох нэр дэвшигчийг Ерөнхийлөгчид санал оруулан Ерөнхийлөгч нь ажлын 10 өдрийн дотор Жогорку Кенеш /Хууль тогтоох дээд байгууллага/-д |                                                                    |                            |
|   |                                                                   | Турк   | Шүүгч болон Прокурорын дээд хорооноос томилно.                                                                                                                                                                          |                                                                    |                            |
|   | чөлөөлөх субъект                                                  | БНСУ   | Үндэсний Ассамблей                                                                                                                                                                                                      | Ерөнхийлөгч                                                        | Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч |
|   |                                                                   | Кыргыз | Ерөнхийлөгч                                                                                                                                                                                                             | Ерөнхийлөгч                                                        | Шүүгчдийг сонгох зөвлөл    |
|   |                                                                   | Турк   | ҮХ-ийн шүүгчдийн олонхын саналаар чөлөөлнө.                                                                                                                                                                             |                                                                    |                            |

## АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Кыргыз улсын Үндсэн хууль эх сурвалж: [http://www.gov.kg/?page\\_id=263](http://www.gov.kg/?page_id=263)
- Кыргыз улсын Үндсэн хуулийн хууль “Кыргыз улсын шүүгчийн статусын тухай” <http://const-palata.kg/ru/about/pravovy-e-osnovy-deyatel-nosti-kp/o-statuse-sudej-ky-rgy-zskoj-respubliki/>
- Үндсэн хууль, *Constitution of South Korea 1948*,
- <[http://korea.assembly.go.kr/res/low\\_01\\_read.jsp?boardid=1000000035](http://korea.assembly.go.kr/res/low_01_read.jsp?boardid=1000000035)>
- Үндсэн хуулийн шүүхийн тухай хууль, *Constitutional Court Act 1988*,
- <[http://ri.ccourt.go.kr/eng/ccourt/files/docs/news/The\\_Constitutional\\_Court\\_Act.pdf](http://ri.ccourt.go.kr/eng/ccourt/files/docs/news/The_Constitutional_Court_Act.pdf)>
- Шүүхийн зохион байгуулалтын тухай хууль, *Court Organization Act 1949*,
- <<http://eng.scourt.go.kr/eboard/NewsViewAction.workgubun=42&seqnum=1&currentPage=&-searchWord=&pr=>>>
- БНСУ-ын Үндсэн хуулийн шүүхийн цахим хуудас, хандсан 2015.05.07
- <<http://english.ccourt.go.kr/cckhome/eng/introduction/organization/organization.do#none>>
- БНСУ-ын Дээд шүүхийн цахим хуудас, *Supreme Court of Korea*, хандсан 2015.05.06
- <<http://eng.scourt.go.kr/eng/judiciary/judges.jsp>> <http://www.osym.gov.tr/ana-sayfa/1-0/20150511.html>
- <http://www.osym.gov.tr/belge/1-22096/2015-sinav-takvimi.html>
- [http://www.hcjp.gov.tr/members/second\\_chamber\\_duties.html](http://www.hcjp.gov.tr/members/second_chamber_duties.html)
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2802.pdf> (2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu (Feb. 24, 1983), Prime Ministry Legislative Information System website);